

Ұлы Достықтың Әдебиеттегі Көрінісі

Лениндік ұлы Коммунистік партияның төңірегіне берік топтасып, біртұтас ел болып, біте қайнасқан совет халықтары бар байлығы, мәдениеті, өнері ортақ болып, тәтті-тату, туысқандық достық пен бірлік-бірауыздылықтың тамаша үлгісін дүние жүзіне көрсетіп отыр. Күн сайын күшейіп, нығайып келе жатқан осы достық - коммунизм құрушы совет халықтарының тілек-мақсаттары бір екендігінің, ниеттестігінің айқын айғағы. Ол құдіретті совет елінің күш-қуатының зор тірегі, бүгінгіміз ғана емес, болашағымыздың да берік, берекелі болатындығының толық кепілі.

Ұлы достық совет әдебиетінде өзінің алуан түрлі, әржақты көрінісін тауып, әдебиетіміздің мазмұнын байытып, оған жаңаша түр беріп, түрлендіріп отыр.

Халықтар достығының ең бір жарқын көрінісі - совет әдебиетінің біртұтас көп ұлттық әдебиет екендігінде, оның идеялық, эстетикалық негіздері, партиялық, халықтық сапасы бір, түрі - тіні, бар нақышы - ұлттық болуында. Қай ұлттың әдебиетін алсақ та, онан сол халықтың өмірін ғана емес, көптеген совет халықтарының да өмірін көркем бейнелеген шығармалар табамыз. Бұған Всеволод Иванов, Павел Кузнецов сияқты орыс жазушыларының шығармаларында қазақ халқының өмірі суреттелетінін мысалға алуға болады. Осы қатарда украинна жазушысы А.Десняктың "Торғай қыраны" деген Амангелді туралы повесін де атаған жөн.

Совет әдебиетінің көрнекті шығармаларын ұлт тілдеріне аудару ісі де әбден өрістеп, таңдаулы көркем шығармаларды барлық совет оқушыларына таныстыру ғана емес, сонымен бірге туысқан

халықтар әдебиетінің тәжірибесінен үйрену, жетістігін игерудің бір түрі болып қалыптасты. М.Горький, Маяковский, Серафимович, А.Толстой, Н.Островский, Фадеев, Шолохов сияқты совет жазушыларының шығармалары мыңдаған тиражбен қазақ тілінде басылды. Көрнекті қазақ ақын-жазушыларының таңдаулы шығармалары да орыс тіліне, басқа туысқан халықтардың тіліне аударылды.

Осындай тығыз байланыстың тағы бір айқын көрінісі ретінде әр бір ұлт әдебиетінің дамуына ұлы орыс халқының әдебиеті, бүкіл совет әдебиеті күнделікті зор ықпалын тигізіп отырғаны айтуымыз керек. Қазақ совет әдебиетінің қысқа мерзім ішінде тамаша табыстары бар ескелең, профессионалды әдебиетке айналуы орыс әдебиетінің, сондай-ақ барлық совет халықтары әдебиетінің тікелей игілікті ықпалы тиіп отырған жағдайда ғана мүмкін болды. Бұл ықпалдың мәні өте зор. Мұны бір халықтың әдебиеті екінші халықтың әдебиетіне тигізген жай ғана әсер деп санауға болмайды. Бұл жерде қазақ әдебиеті совет әдебиетінің айырылмайтын, бөлінбейтін бөлігі екенін естен шығармау керек. Қазақ совет әдебиетінің халықтар әдебиетімен байланысы - мәдени қарым-қатынастың ерекше сапалы жаңа түрі. Кәзіргі қазақ әдебиетінің даму процесі бүкіл совет әдебиетімен тығыз қабысып, ұштасып жатыр. Ал қазақ ақын-жазушылары орыс және басқа туысқан халықтардың жазушыларымен творчестволық іздену үстінде тізе қосып, бірлесіп еңбек етіп келеді.

Халықтар достығы - қазақ совет әдебиетінің де ең өзекті тақырыбының бірі. Қазақ ақындары мен жазушылары да совет халықтарының достық-ынтымағын суреттеу, насихаттауға үн қосып, айтарлықтай еңбек шіңірді.

Жамбылдың Ұлы Ленинді, Коммунистік партияны, Совет үкіметін

халықтардың туысқандық достығын зор шабытпен толғап айтқан, ыстық сезімге толы жырлары дүние жүзіне белгілі. Орыс халқымен жүрекке жүрек жалғастырып, шын пейілімен бірлесіп отырған қазақ халқының аға халыққа деген достық сезімін қарт ақын әсерлі, үнерлі сөзбен шебер суреттеп жеткізді, халықтар достығының жалынды жаршысы болды.

Қазақ совет әдебиетінің таңдаулы нұсқалары "Абай", "Оянған өлке" романдарында ұлы достыққа ұласқан, әріден келіп жалғасқан қазақ халқының орыс халқымен жақындығы, туысқандық қарым-қатынасы көркем бейнеленген.

"Абай" романында жазушы Мұхтар Әуезов қазақ халқы аға орыс халқының өнерін, өнегесін көріп, озат мәдениетке, жаңалыққа ұмтылғанын, ескілікке, езушілікке қарсы бұрынғыдан да батыл қимылдай бастағанын баяндайды. Сөз өнерінің халықтық қазнасындағы бар асылды бойына терең сіңіріп, оны алдыңғы қатарлы орыс мәдениетінің ой-пікірі, өнер-үлгісіне ұштастырып, Абай қазақ мәдениетін жаңа биік сатыға көтерді. Романда халықтардың жақындығы, достық нышаны ең алдымен ұлы Абайдың қазақ халқы мен орыс халқының қарым-қатынасын, оның маңызын терең түсінуінен, орыс мәдениетінен творчестволық жолмен үйренуінен көрінеді. Сонымен бірге достық идеясы Михайлов, Павлов сияқты Абайға ұстаздық еткен, көп кеңес берген, онымен жақын дос болған орыс адамдарының образдары, орыс мәдениетіне ұмтылған талапты қазақ жастарының іс-әрекеті арқылы да айқын көрініп отырады.

Ғабит Мүсіреповтың "Оянған өлке" романындағы Андрей Быков, Михайло, Неволя, Шило, Елизавета Быкова қазақ жұмысшыларының жанашыр досы, ақылшысы болып кетеді. Бұлар қазақ халқының

еміріне назар аударып, оның сырана қануға құштарланып, көп ойланып-толғанып жүреді. Елизавета Быкова қазақ жұмысшылары арасында "ой жарығын жағамын" деп бар ынтасымен әрекет етеді.

Ұлы достық совет адамдарына рух беріп, оларды күреске, еңбекке шабыттандырады. Мұны біз Сәбин Мұқановтың, Гебиден Мұстафиннің белгілі романдарынан айқын көреміз. "Сырдария" романындағы инженер Полевой, агроном Полещух, "Қарағанды" романындағы Щербаков— қазақ халқына үлкен бауырмалдық сезіммен қарайтын адамдар. Олар өзінің бай тәжірибесін аянбай ортаға салып, қазақ мамандарын, жұмысшыларын тәрбиелеу жолында еңбек етеді. "Ботагөз" романындағы партияның тәрбиесін көріп, ескен, орыс революционер-коммунистерімен жан-тәнімен дос болған, жалынды революционер-большевик Асқардың образы да, "Миллионер" романындағы колхозға өзі қалап келген, партия ісіне шын жүректен берілген агроном-коммунист Жомарттың образы да — әдебиеттегі халықтар достығы, советтік патриотизм идеяларының жарқын көрінісі.

Халықтар достығы идеясы тек қана тікелей осы тақырыпқа жазылған шығармаларда ғана, болмаса тек орыс адамының, не басқа ұлттың өкілінің образы арқылы ғана көрінеді деуге болмайды. Мысалы, "Қазақ солдаты" романындағы Қайрош туысқан халықтардың адамдарына үлкен достық сезіммен қарайды, көп ұлтты социалистік Отанын жан-тәнімен шексіз сүйеді, Отаны үшін асқан ерлікпен жан аямай күреседі. Бұл — жеке алып қарағанның өзінде де халықтар достығы идеясын насихаттауда елеулі мәні бар образ. Осы тұрғыдан қарағанда, Асқар мен Жомарт образдары да еңбекшілерді достық, советтік патриотизм рухында тәрбиелеуге үлес қосады.

Совет халықтарының достық, ынтымағы көптеген лирикалық шығармалар мен поэмалардың негізгі желісі, арқауы болып келеді. Иса Байзақов, Қасым Аманжолов, Тайыр Жароков, Әбділда Тәжібаев, Ғали Орманов сияқты ақындар совет халықтарының достық, ынтымағын терең патриоттық сезіммен суреттеп, қазақ халқының тағдырын, болашағын ұлы орыс халқының, барлық совет халықтарының тағдырымен тығыз байланысты екенін ашып көрсетеді. Қазақ ақындары өз шығармаларында халықтың социалистік Отанға деген сүйіспеншілік сезімін шеберлікпен жеткізді. Мұны біз Ұлы Ленинге, Коммунистік партия мен Совет үкіметіне арналған таңдаулы, талантты өлең-жырлардан айқын көреміз. Бұл топтағы шығармаларға Советтік Конституцияны, жеңімпаз Совет Армиясын, ұлы орыс халқын, туысқан ^{Украина} Украинаны, Москва, Ленинград, Киев, ^{Варна} Сталинград сияқты қалаларды асқақтата жырлаған өлең, поэмалар келіп ұштасады.

Туысқан халықтардың өмірін суреттейтін роман, поэма, өлең-жырлардан қазақ оқушылары совет халықтарының өмірін көреді, олардың тарихынан, бүгінгісінен үйренерлік дәстүр, үлгі-өрнек табады, қазақ өміріне сабақтас, жалғас жақтарына үңіледі, коммунизм құру үшін күрес үстіндегі үлес-жетістіктеріне бірге қуанады. Міне сондықтан да қазақ жазушыларының ұлы Отанымызға туысқан халықтардың өмірін, мәдениетін жете зерттеп, білуі, оны өздерінің көркем шығармаларында нақтылы бейнелеп көрсетуі - халықмыздың көзіргі өмірлік мүдделерінен, тілек-талабынан туып отырған игілікті іс. Бұл - қазақ совет әдебиетінің өрісін кеңейте түсетін, оны жаңа биікке шығаратын жол. Осы жолдағы табыстар мен жетістіктер де елеулі олқы түскен, кем кеткен жерлер де жоқ емес. Алдағы міндет те зор, мол еңбек етуді, көп ізденуді керек етеді.

Украин, өзбек, қырғыз, грузин, азербайжан, татар халықтарының өмірін бейнелейтін өлең-жырлар, кейбір көлемді, бірі көркем шығармалар бар болса да, бұл ретте әлі істелген іс жеткіліксіз. Әсіресе, осы халықтардың өмірін суреттейтін көркемдік дәрежесі жоғары тұрған ұлттық кейіпкерді терең ашып көрсететін үлкен, кесек көркем образдардың өте аз екенін баса айтқан жөн.

Советтік патриотизм, халықтар достығы идеясы пролетарлық интернационализм идеяларымен үндесе үйлеседі. Совет халқы мен туысқан қытай халқының, барлық халықтық демократия елдерінің достық, ынтымағы, өзара көмегі барған сайын нығайып, келеді. Социализм лагерінің достық ынтымағы ұлт азаттығы үшін асқан ерлік, табандылықпен күрес жүргізіп жатқан Азия, Африка халықтарына рух беріп, жігерлендіреді.

Бейбітшілік пен социализм үшін күресуші барлық халықтардың достығын ақын-жазушыларымыздың шығармаларында мейлінше толық, әсерлі суреттеп, жыр етудің өте үлкен маңызы бар.

Әдеби зерттеулер мен ғылыми еңбектерде қазақ әдебиетінде халықтар достығының суреттелуі, қазақ әдебиеті мен туысқан совет халықтары әдебиетінің байланысы неғұрлым толық, терең баяндалуы қажет. Жазушы, ақындардың творчестволық тәжірибесін қорытып, түйіндей отырып, әдебиет тану ғылымы совет халықтарының ұлы достығын әдебиетте барынша көркем, өмірлік шындыққа сай суреттеуіне ат салысады.

Қазақ совет әдебиетін бүкіл совет әдебиетінің бір бөлігі деп түсініп, жеке проблемаларды осы тұрғыдан қарап шешу шарт. Мысалы, қазақ әдебиетіндегі колхоз құрылысын, колхоз өмірін бейнелейтін шығармаларды зерттегенде, оларды Шолоховтың "Көтерілген тың" романы сияқты шығармалармен тығыз байланыстырмай,

бөлек алып қарастыруға болмайды. Мәселе Шолохов шығармасының қазақ совет әдебиетіне үлкен себі, әсері тигендігінде ғана емес, алдымен көп ұлтты совет әдебиетіндегі біртұтас әдеби процесті бүтіндей алып қарауда, колхоз құрылысы жеке бір ұлтың өміріндегі оқиға емес, Одақтық келемдегі зор тарихи оқиға болғандығында. Сондай-ақ қазақ әдебиетінің Ұлы Отан соғысы кезінде туған совет адамдарының отаншылдығын, жан қияр ерлігін суреттейтін шығармаларын да орыс, украин, өзбек сияқты туысқан халықтардың жазушыларының ірі шығармаларымен байланыстыра зерттеп, тексеру шарт.

М.Горький, Маяковский, А.Толстой, Н.Островский, Фадеев, Шолохов сияқты совет жазушылары творчествосының қазақ әдебиетіне тигізген ықпалы осы тұрғыдан қарап жан-жақты зерттеуді тілейді. Осыған орай Жамбыл, Мұхтар Әуезов, Сәбит Мұқанов, Ғабит Мұстафин сияқты қазақ жазушыларының таңдаулы шығармаларының бүкіл Одақтық маңызы ғылыми еңбектерде кең, дәлелді түрде ыспатталуы керек.

Қазақ совет әдебиетінің өзіндік ерекшеліктерін, қасиет-сыпаттарын да оны бүкіл совет әдебиетімен байланыстыра зерттеп, совет әдебиетінің негізгі, түйінді проблемаларын жете ұғынып, әбден байыбына барғанда ғана дұрыс және айқын көрсетуге болады.